

Samisk identitet

Festspillene i Nord-Norge engasjerte journalist Arne O. Holm til å drive årets debatter i festspill-uka. På torsdag var temaet om samisk identitet og bruk av kofta. Det ble nok litt tørrprat, ikke minst fordi de to som var ikledd kofte, definerte seg ikke lenger som aktivister, hadde lokal tilhørighet og hevdet helt riktig at samisk var så mangt. Fra salen kom det spørsmål om hvorfor vi hører så lite til kystsamene, kunne det være fordi de måtte ta seg norske navn for å kunne inneha jordeiendommer? Den ballen ble ikke fulgt opp, kanskje fordi salen slapp til nokså seint i debatten.

Spørsmålsstilleren fokuserte helt riktig på fornorskingsprosessen før krigen. Likevel vil jeg legge til at tvangsevakueringa i 1944 rammet kystsamene hardest. Tyskerne raserte først den del av kysten som kunne gi matforsyninger til den angripende sovjetarmeen, dvs. kommunene Kjølvik, Måsøy og Hammerfest. Varangerhalvøya rakk de i mindre grad å rasere. Under tvangsevakueringa kom de som bodde lengst nord, lengst sør i landet. De opplevde den største kulturkollisjonen med storsamfunnet.

Evakueringa skjedde ved at tyskerne ba finnmarkingene og folk i Nord-Troms å ordne seg sjøl losji. Ca. 70 % tok seg inn hos slektninger og kjente i Ofoten, Lofoten, Vesterålen, Senja og Sør-Troms. De som ikke hadde slektninger og venner som kunne gi dem tak over hodet, ble sendt sørover. Det var gjerne flest kystsamer blant dem. En regner med at 15 til 17 tusen ble sendt til Sør-Norge.

De som ble sendt til Sør-Norge, ble så geleidet inn i husene av tyskerne og NS som sa at de flyktet fra bolsjevikene, ikke at landsdelen var brent og rasert. Bedre var det ikke at Londonregjeringa og Milorg hadde oppfordret finnmarkingene om ikke å la seg evakuere. De ble ikke bare sett på som nødlidende. Det tok sin tid før de tvangsevakuerte fikk forklart hva som hadde skjedd i nord. Da krigen var over ville gjerne noen familier som hadde dem i hus, ha dem ut fortest mulig for å få en munn mindre å mette. Hele landet var utarma.

I denne konteksten, forstår en at våre intervjuobjekter i prosjektet om Trondenesleiren forteller at de reiste nedover i kofta, men var snar med å ta den av seg der sør. Og da de reiste heim igjen, sydde de om kofta og gikk aldri mer i den. Eller som en annen sa; «Det tyskerne ikke klarte å brenne, det brant vi sjøl etter møte med storsamfunnet». Det var altså ikke tyskerne, men det norske storsamfunnet som sto for den store fornorskingsprosessen av kystsamene etter krigen.

I Troms historielag sitt prosjekt har vi prøvd å kartlegge befolkningssammensettinga i Trondenesleiren. Fra Nordkapp som da var Kjølvik kommune, kom 30 % fra, fra Hammerfest kom 17 % og fra Måsøy kom 16 %, dvs. at mer enn 71 % av leirbeboerne i «Finnmarksbyen» på Trondenes kom fra kyststrekninga Sørøya til Nordkapp. Disse tallene var grunnen til at vi i prosjektet måtte se nærmere på hvordan evakueringa hadde foregått.

Tyskerne evakuerte faktisk vidda i en seinere fase, kanskje mest for at dette skulle være et «ingenmannsland». På slutten av krigen fikk vi historia om reindriftssamene som lurte tyskerne med å bli enige om å føre reinflokken til Helligskogen. Tyskerne trodde det var i Skibotn, men de dro strake veien til Helligskogen i Karasjok kommune, på grensen til Finland. Slike historier skaper sjølrespekt og identitet.

Frode Bygdnes